

GUSTAF HELLSTRÖM- SÄLLSKAPET

Medlemsblad nr 2 : 2003
Årgång 3

Medlemsblad nr 2:2003

Med ambitionen att ge ut två medlemsblad per år presenterar här Gustaf Hellström-Sällskapet sin skrift nr 2 för innevarande år. Förutom allmän medlemsinformation angående kallelser till möten och andra aktiviteter skall medlemsbladen presentera texter, tryckta och tidigare otryckta, samt recensioner och vetenskapliga artiklar om Gustaf Hellström och hans verk.

Den här gången innehåller medlemsbladet dels en presentation av en nyutkommen biografi om Gustaf Hellström, dels en längre artikel om författarens journalistiska gärning.

Sällskapets ordförande, professor Sverker Oredsson presenterar Ingemar Hermanssons nyutkomna biografi *Att vidga sitt synfält – Gustaf Hellström. Författare och utrikeskorrespondent*. Boken fyller ett tomrum i Hellströmlitteraturen och tas emot med tacksamhet. Den finns att köpa i bl a Kristianstad Bokhandel och Möllers bokhandel.

Vi gläder oss också åt att pressforskaren, professor Per Rydén haft vänligheten att låta oss trycka en bearbetad version av sitt intressanta föredrag om Gustaf Hellström som utrikeskorrespondent.

Vi ber medlemmarna att observera kallelsen till allmänt medlemsmöte söndagen den 19 oktober kl 16.00 i Gustaf Hellström-rummet, Stadsbiblioteket i Kristianstad. Under rubriken *Hellström, Bök och vida världen* talar professor Svante Nordin om hur de två kulturpersonligheterna tagit olika ställning till strömningar och händelser i den dåtida världen.

Lennart Leopold, Göran Ågren
redaktörer

En glädje för Gustaf Hellströmvänner, för Kristianstad och för resten av Sverige

Gustaf Hellström-sällskapet kan inte ta åt sig äran men det är utomordentligt roligt att en biografi över Gustaf Hellström nu föreligger. Vår tacksamhet är stor mot författaren, Ingemar Hermansson, som slutfört det stora verket. Och verket är gott. Det bör framgå av bifogade artikel/recension. Det är synnerligen värdefullt att i en och samma volym få skildringar både av Hellströms liv, hans skönlitterära författarskap och av hans insatser som utrikeskorrespondent och bedömare.

Smolken i glädjebägaren är att Ingemar Hermansson är sjuk och därför inte kunde komma till Kristianstad Bokfestival i början av september. Dessa rader är därför Sällskapets djupt kända tack. Vi tror att Hermansson med sin bok – i likhet med Horatius – uppfört ett monument varaktigare än brons.

Vi känner även tacksamhet gentemot Kungl Patriotiska Sällskapet, Kristianstads kulturnämnd samt Kristianstads Sparbank som givit bidrag till produktionen. Carlssons Bokförlag har än en gång visat att där finns känsla för kvalitet. Det är detta förlag som är utgivare, och naturligtvis har boken tryckts på Kristianstads Boktryckeri.

Nu ankommer det på oss i Gustaf Hellström-sällskapet att utnyttja denna gratisskjuts, se till att det blir en våg och kunna rida på den. Vi erinrar om att *Snörmakare Lekholm får en idé* finns i nyupplaga och kan köpas i Kristianstad Bokhandel.

Höstens programpunkt är ett föredrag av professor Svante Nordin över ämnet "Hellström, Böök och vida världen". Vi får då höra om Kristianstadspojkarna Gustaf Hellström och Fredrik Böök och deras skilda ställningstaganden till strömningar och händelser i världen. Mötet äger rum söndagen den 19 oktober kl 16.00 i Gustaf Hellström-rummet på Stadsbiblioteket. Styrelsen är angelägen om att vi inte enbart skall få lyssna till goda föredrag utan också få tillfälle till socialt umgänge. Därför inleder vi med eftermiddagskaffe med gott tilltugg.

Spara på detta medlemsblad och välkommen den 19 oktober.

För styrelsen
Vänliga hälsningar

Sverker Oredsson
ordförande

Medlemsmöte

Gustaf Hellström-Sällskapet inbjuder medlemmar och övriga intresserade till höstens allmänna medlemsmöte.

Tid och plats Söndagen den 19 oktober kl 16.00.
Gustaf Hellström-rummet, Stadsbiblioteket
Kristianstad.

Program **Hellström, Bök och vida världen.**
Professor Svante Nordin talar om
ställningstaganden till strömningar och
händelser i världen hos de två samtida.

Eftermiddagskaffe med tilltugg.

Styrelsen hälsar alla välkomna.

Boken om Hellström

Sverker Oredsson

Ofta har det sagts att vi i Sverige har en svag tradition när det gäller att skriva biografier. Särskilt gäller detta i jämförelse med England och USA. Där är biografitraditionen överflödande rik både när det är fråga om författare, övriga kulturpersonligheter och politiker. Vi kan till exempel konstatera att det dröjde till förra året innan vi fick en biografi över Axel Oxenstierna, den man som bedömts vara Sveriges främste statsman genom tiderna.

Det kan också finnas en tendens att biografierna blir överstora. Verket om Axel Oxenstierna var på över 1000 sidor. Anders Isakssons biografi över Per Albin Hansson omfattar fyra volymer. Samma gäller för Göran B Nilssons skildring av A O Wallenberg.

Det har för de flesta läsare ett värde med en biografi som ryms i en volym. Ingemar Hermanssons bok om Gustaf Hellström har ett behändigt format, är på 250 sidor. Viktigt är att Hermansson söker ge en totalbild av Hellström, alltså såväl liv, som skönlitterärt författarskap och journalistik. Till texten hör också sammanlagt 23 illustrationer, som i hög grad bidrar till att det blir en vacker bok.

Hermansson förtecknar alla Hellströms böcker. Han orienterar oss också väl i Hellströms tidningsartiklar. En fullständig bibliografi finns, som författaren säger, i Bengt Tomsons avhandling från 1961. Käll- och litteraturförteckningen är omfattande, och det är nog inte lätt att hitta något utelämnande. Vi i Gustaf Hellström-sällskapet kan glädja oss åt att Hermansson dragit nytta av vårt medlemsblad och dess uppsatser. Saknas något är det ett alfabetiskt register med namn på personer och verk.

Ingemar Hermansson lägger upp sitt verk så att först får vi en kortfattad skiss av Hellströms bakgrund och liv; där finns också samtida vittnesbörd om honom. Sedan presenteras författarskapet, och vi får i kronologisk ordning ta del av Hellströms böcker. Därefter står Stellan Petreus i centrum, författarens alter ego, och genom denna livskrönika följer vi än en gång Hellströms liv och arbete. Livskrönikan är hos Hermansson omfattande och upptar 50 sidor. Sedan kommer omdömen från eftervärlden om Hellström som författare, och Hermansson går fram till Gustaf Hellström-sällskapets bildande och första verksamhetstid. Ett stort och viktigt avsnitt heter "Utrikeskorrespondenten och kulturjournalisten". Här får vi följa Hellström över England 1907-1910, Frankrike 1911-1917, USA 1918-1922, England 1927-1935, Nazi-Tyskland 1933 och Sovjetunionen 1937. Hermansson lotsar oss också igenom den diskussion som förts om Hellström som utrikeskorrespondent. Ytterligare ett viktigt avsnitt handlar om Hellström som kulturskribent 1936-1952. Det sista avsnittet i Hermanssons bok heter "Människans värde och värdighet". Det ger en sammanfattande syn på Hellströms ideologi. Vi får även ta del av de festtal som Hellström höll, t ex till Stockholms och Lunds studenter vid början på läsår eller

till utlandssvenskar via Sveriges Radio. Redan dessa tal säger en hel del om den centrala position som Hellström då hade i svenskt offentligt liv. Ett stort verk hann Hellström med kort före sin död, och det är en biografi över den radikalt liberala politikern och publicisten Adolf Hedin. Hedin framstår här som Hellströms valfrände, en man med liknande ideologi som Hellström själv.

Hermanssons disposition fungerar. Man kunde ha befarat omtagningar, men hela framställningen känns fräsch.

Genom Ingemar Hermanssons bok får vi kunskap inte bara om Gustaf Hellström utan också om Ingemar Hermansson. Han är ingen professionell litteraturvetare. I stället har han varit läkare, arbetat i det norrländska inlandet och i afrikanska och asiatiska uländer. Nu bor han i Vilhelmina. Tidigare har han skrivit om den tysk-svenske författaren Arvid Brenner och om hotad humanism som vi möter hos fransmännen Jean Jaurès och Roger Martin du Gard.

Precis som man kan säga att Adolf Hedin var en valfrände till Gustaf Hellström, så är Gustaf Hellström en valfrände till Ingemar Hermansson. Han fascinerades redan som gymnasist under 1940-talet i Östersund av Stellan Petreus och Hellström. Tydligt var det Petreus självkritik och vilja till ärlighet som lockade. Dessutom fann Hermansson likheter mellan Kristianstad och Östersund, militärstäder, residensstäder och handelsstäder.

Även ideologiskt märks valfrändskapen. Hermansson sympatiserar med Hellströms sociala engagemang och hans kamp mot 1930-talets diktaturer, den nazistiska och den kommunistiska. Han markerar också att en del av Hellströms ställningstaganden är tidsbetingat. Hellström är präglad inte minst av tidig engelsk 1900-talsideologi, till exempel i talet om "den vita rasen". Över huvud taget är det stimulerande att Hermansson för ett kontinuerligt samtal med Hellström. Hur förstår vi i början av 2000-talet hans tidiga 1900-talsresonemang?

Det skulle vara intressant om en litteraturvetare kunde spekulera lite grann över vad vi vinner och vad vi förlorar, då en författarbiografi skrives av en god amatör. Vi får ingen litteraturvetenskaplig teori. Sådan kan av många upplevas som umbärlig. Vi får ett uttalat engagemang för huvudpersonen, men det ska sägas att även om Hermanssons grundattityd till Hellström är klart positiv så är den inte okritisk. Han uppmärksammar bland annat Hellströms sociala osäkerhet och stundom förekommande vulgaritet.

Jag kan ibland efterlysa lite mer av problematisering i framställningen. Vi får reda på Hellströms olika hustrur, vilket givetvis är bra, men vilken roll spelade de för hans författarskap? Själv har jag något berört en del av frågan, då jag (*Kristianstadsbladet* 28/6 03) diskuterat i vilken grad Hellströms USA-kritik berodde på missnöje med den amerikanska politiken under president Wilson och efteråt, respektive på djup personlig besvikelse över misslyckat äktenskap med den amerikanska modetecknerskan Louise Shoemaker.

Det står helt klart att Ingemar Hermansson menar – liksom bl a Gustaf Hellström-sällskapet – att Hellströms författarskap lever. Det kan ha ett värde att in extenso citera Hermanssons avslutningsrader, där hans värdering av Hellströms produktion framträder:

”Efter genomgången av hans författarskap funderar jag över vad som borde ges ut på nytt, som har ett allmänmänskligt, generellt eller historiskt värde. Ett omfattande urval ur hans utrikespolitiska reportage borde ges ut, inte minst hans bilder från nazismens Tyskland 1933, men det finns också mycket annat t ex bilderna från East Ends fattigdom och från första världskrigets Frankrike. Också hans båda ovannämnda tal från andra världskriget är värda att komma i ny upplaga.

Av skönlitteraturen vill jag se nya upplagor av i första hand:

Träbenet ur *Kaos* från 1907,

Kuskar från 1910,

Ett rekommendationsbrev från 1920,

Dagdrömmar från 1921,

Novellerna Teodor och Silvio och hans Bianca ur *Olsson går i land* från 1924,

Snörmakare Lekholm får en idé från 1927 (finns i nyupplaga med begränsad spridning till Kristianstad),

Polismästare Malmros från 1931,

Kärlek och politik från 1942.”

Att vidga sitt synfält – Gustaf Hellström. Författare och utrikeskorrespondent

Ingemar Hermansson

Carlssons Bokförlag. 250 s.

Att skriva hem från stora världen. Gustaf Hellström som utrikeskorrespondent

Per Rydén

Han är en av de stora och inte bara i den lilla stad som såg honom födas och vars mått han måste ha tagit med sig ut i världen. Och han kom så långt ut i stora världen som man kan tänka att en svensk skribent någonsin gör. Gustaf Hellström hann med att skriva från London 1907—1910, Paris 1911—1918 och slutligen New York 1918—1920. Efter en period hemmavid blev han på nytt korrespondent i London 1927—1935. Han gjorde under den perioden ytterligare insatser genom att rapportera från andra platser, främst Berlin anno 1933.

Det finns åtskilliga perspektiv man kan anlägga på hans gärning som journalist. Jag tar fasta på några av dem. Med de mått som gäller för journalister finns förhållandevis mycket också av journalistiken att ta del av i bokform, ibland i kraftigt redigerat eller till och med i genretransformerat skick. Men mycket finns kvar i lägg eller på mikrofilm. Ett antal urvalsvolymer kunde hägra för ett företagsamt sällskap.

Ett yrke med status

Utrikeskorrespondent är numera en av finaste sysslorna man kan ha som journalist. Det yttersta uttrycket för det är att man till och med kan göra sig av med en chefredaktör genom att placera honom i någon av de stora städerna. Gustaf von Platen satte sig i Paris efter framgångsrika år på *Svenska Dagbladet*. Den uppslitande kulturstriden på *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* slutade med att Per Gunnar Holmgren och inte Nils Gunnar Nilsson hamnade i Berlin.

Ett annat mått på den journalistiska subspecialitetens starka ställning upplever vi praktiskt taget dagligen i rapporterna i radio och tv. Om man ställer sig utanför Vita Husets staket med en mikrofon i handen anses man veta hur världen utvecklas. Och det är poster som besätts i hård konkurrens och där man numera ofta tidsbegränsar förordnandena för att lite flera ska kunna komma till.

Man vet också att detta är bland de kostsammaste engagemangen för medieföretagen. Antalet korrespondenter brukar därför variera en del med etermediernas och tidningsföretagens ekonomi. Och de som står för den återhållsamma linjen och därför oftast hamnar på den ekonomiska sidan, brukar framhålla att nyhetsbyråer och utländska kanaler finns i obegränsad mängd och till mycket lägre kostnad.

Men vi kan säkert också av egen erfarenhet omvittna betydelsen av en rapportering med inhemska röster i utländsk miljö. Inte minst minns vi lite äldre röster som Alf Martin från London, Victor Vinde från Paris, Torsten Ehrenmark från Paris och London. Men vi har också haft mer bullersamma stämmor vilka som Ulf Nilsson i *Expressen* och Staffan Heimersson i *Aftonbladet* betraktat sig som ambuleringar världsreportrar, även om de haft en fast bas på en utrikes ort.

En lång väg

Det är, det kan vi väl därmed vara överens om, något märkvärdigt med att vara utrikeskorrespondent. Och Gustaf Hellström bidrog verksamt till gentriferingen av uppdraget samtidigt som den tidning han verkade på också fick en annan profil. Under de närmare trettio år som han var inne i arbetet skedde en anmärkningsvärd utveckling.

Men innan vi är framme vid år 1907 och hans entré på den här banan finns det anledning att blicka lite längre tillbaka.

Korrespondenser hör till den ursprungliga mixen i tidningarna. Utrikes material var som det mindre känsliga materialet dominerande i de äldsta tidningarna. Vår äldsta tidning hade många olika namn, men hos alla dessa post-tidningar underförstods att de poster som namnet anspelade på mer eller mindre exklusivt var utländska. *Inrikes Tidningar* är alltså en senare skapelse, från 1760, och först 1821 blev den sammanslagna *Post- och Inrikes Tidningar* en realitet. Tidningsväsendet hade länge en självklar förankring i postväsendet. Brev från utrikes orter var alltså en från början naturlig kategori.

Vad som i den utvecklingskedjan närmast ska komma till är då att korrespondenserna skulle ge underlag för korrespondenter, hyggligt specialiserade företrädare som var så flitiga att de kunde klara sin bärgning på en fjärran ort. Något namn skymtar redan under tidningarnas första århundrade, 1600-talet. Under 1700-talet kom de att spela en avgjord roll.

Men det är under 1800-talet som det mesta av den moderna tidningen växer fram — "Åren då allting hände" har epoken fått heta i den presshistoria som vi nyligen fullbordat. Det gäller också de profilerade korrespondenterna av internationellt snitt men av svensk extraktion.

Det ska krig till

1800-talets stora tidningsmän i generationen efter Lars Johan Hierta var stora inte minst i sin satsning på utlandskorrespondenter. Föregångsländerna, framför allt England, tillhandahöll föredömet. S. A. Hedlund i *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning*, K. A. Lindström i *Nya Dagligt Allehanda* och Wilhelm

Walldén i *Stockholms Dagblad* drev på utvecklingen och det innebar inte minst att man prioriterade utlandsmaterialet högt.

Claës Lundin (1825—1908), numera ihågkommen som Strindbergs medarbetare i *Gamla Stockholm* och som sin egen i *Nya Stockholm* eller möjligen som upphovsman till en av de första sf-romanerna på svenska, *Oxygen och Aromasia*, hade sin huvudsakliga gärning som publicist, och under lång tid var han stationerad i Paris. Han gav skakande rapporter från kommunardernas verksamhet 1871.

Gottfrid Renholm (1834—1908), numera mest känd som modell för ett av Ernst Josephsons porträtt, hör till dem som bekräftar den dystra lärdomen att krig utvecklar journalistiken. Han kunde ge en svensk bild av det fransk-tyska kriget 1870—71 — om han nu inte som nästan naturaliserad fransman gav en fransk när han exempelvis talade om "framgången af våra vapen".¹

Johan Janson (1853—1910) var den äventyrligaste av de tre pionjerna. Han läste språk i Uppsala och var till en tid kadett på Karlberg. Skulder och äventyrlust drev honom ut. Värjan var hans vapen om man ska döma efter hans signatur, Spada, men hans viktigaste redskap var ändå pennan, men en penna som följde striderna. Också på 1870-talet var det oroligt på Balkan, och den mest resursstarka av tidens tidningar, *Stockholms Dagblad*, försåg honom med fyra hästar, tolk, en beväpnad eskort, kikare, pistol, karta och fältkök — däremot fick han avvara tält och fältsäng.² Hans oberördhet i kulregnet kan förebåda 1900-talets krigskorrespondenter med Hemingway som den mest kände.

En god historia men inte god historia

"Det var av en ren tillfällighet som jag kom att bli utrikeskorrespondent."³ Det är ju så Hellström uttrycker sig när han blickar tillbaka i *Bakom spalterna*, de av Ivar Ljungquist redigerade vittnesmålen till belysning av *Dagens Nyheters* historia. Men en människa som är så upptagen av funderingar om människans fria vilja måste naturligtvis strax komma med en reservation:

Försåvitt man nu kan säga att en slump avgör en människas levnadsöde. Livet är rikt på chanser som erbjuder sig. Men det är bara en och annan av dem, som man tar. De flesta möter inte något gensvar inom en, och man kastar dem från sig som man gör med de tryckta annonser arbetslösa manschettproletärer sticker i handen på en på trottoaren. Sätillvida kan det emellertid ligga en viss sanning i

¹ Eric Johannesson, "Med det nya på väg", i *Den svenska pressens historia*. 2, Sthlm 2001, s 193.

² Johannesson (2001), s 194.

³ Gustaf Hellström, "London—Paris—New York", i Ivar Ljungquist, *Bakom spalterna. Ur Dagens Nyheters historia*. 1. 1889—1921, Sthlm 1952, s 184.

påståendet att det var slumpen som gjorde mig till tidningskorrespondent, eftersom jag själv aldrig skulle komma på idén.⁴

Han menade sig ha allt emot sig. Han hade klena språkkunskaper. Han visste inte vad en korrespondent gjorde. Han var oföretagsam. Det skulle alltså någon annan till för att han skulle komma på tanken. Och denne någon blev Beyron Carlsson som enligt Hellström talade sålunda:

— Ni unga stockholmsnovellister går här och dräller på barerna och skriver om notarier i verken, deras växelrytterier och små erotiska eskapader. Varför ger ni er inte ut?⁵

Den svartsynte novellisten som klarat av Kristianstad och Lund värjde sig på Rydbergs bar i Stockholm genom att nämna om ett besök i London. Och på denna tid, ett halvsekel före alla reguljära journalistutbildningar, var saken därmed avgjord — åtminstone från Beyron Carlssons sida. Hellström sköt upp avgörandet några månader och hann ta sig igenom *Kaos*.⁶

Det är en god historia. Det blir möjligen bättre historia om man gör klart för sig att Beyron Carlsson (1869—1928) inte var någon marginell person — hans dotter har tecknat hans biografi och forskning är på väg. Han var bland de verksamaste i den journalistiska förnyelse där *Dagens Nyheter* på nytt tog tåten. Han hade som många svenska tidningsmän studerat amerikanska pressförhållanden, och han hade därför del i det som kallats amerikaniseringen av den svenska pressen under just de här åren.

Hellström tar för övrigt miste när han påstår att han aldrig tidigare lämnat något bidrag till *DN*. Han hade året före mötet på Rydbergs bar tagit del i en ambitiös och ihågkommen revy där 24 författare tecknade var sin timma av dygnet.⁷ Han kunde knappast klaga på sällskapet heller i det som publicerades på själva julafton 1905. Timman mellan 6 och 7 på morgonen togs om hand av Bo Bergman, timman mellan 7 och 8 av morgonvandranden August Strindberg. Sagoberättaren Helena Nyblom tar hand om den följande timman, men därefter tar Hellström vid. Han leker lite med läsaren, särskilt den som på ingressvis skulle döma direkt av upptakten: "Stockholm har många fattiga utkanter".⁸ För

⁴ Hellström (1952), s 184.

⁵ Hellström (1952), s 185.

⁶ Hellström (1952), s 187.

⁷ Tidningen skulle upprepa greppet ett sjuttioal åren senare, 1976; Gunilla Lundström, "En värld i rubriker och bilder", *Den svenska pressens historia*. 3, Sthlm 2001, s 28.

⁸ Jfr bibliografien i Bengt Tomson, *Gustaf Hellström och hans väg till Snörmakare Lekholm får en idé*, Sthlm 1961, s 293.

det är inte om dem det handlar. Det är inte ett socialreportage av den typ han senare skulle prestera, och det står klart redan i andra meningen: "En af de rika heter Djursholm."

Och det var just Beyron Carlsson som hade hållit i det företaget. Allt talar väl för att han sett talanger hos Hellström som han menade inte kom till uttryck i hans böcker.

Och jag vill också tro att Beyron Carlssons intresse hade en positiv betydelse under de första åren av Hellströms korresponderande. Det spelade ganska visst också sin roll att Carlsson 1910 lämnade *Dagens Nyheter*. Han gjorde det därför att han kände sig förbigången vid utnämningen av Anton Karlgren till andreredaktör — mer om honom strax.

Platsens prosa

Prosamakare Hellström fick kanske aldrig själv idén. Vid sin tillbakablick framställer han sig som påfallande motsträvig. Och den mycket erfarne vill ha det till att denne nybörjare var ovetande som en Candide:

England, tänkte jag och skakade invärtes på huvudet: att ta emot Beyron Carlssons anbud — om han nu av en eller annan anledning menat allvar med det — vore helt enkelt bedrägeri. Och så djupt hade jag ännu inte sjunkit. Förresten skulle bedrägeriet snart bli upptäckt och min inkompetens avslöjad. Jag kunde se mig själv som en av de legendariska två hundra tusen, som utblottade trampade London trottoarer, därför att de inte trumfat i bridge.⁹

Men det finns ingenting som tyder på annat än att han när han väl bestämt sig också gick in för saken. Att se världen med egna ögon, att komma över den egna beslutsvåndan, att låta verkligheten ta överhanden: man kan tänka att journalistiken hade sin vidare betydelse. Man ville gärna inläsa något symboliskt däri att han börjar med att teckna den "nya tron i London". Men det finns däremot ingenting som utåt sett tyder på att det är en nybörjare som skriver hem från London:

Söndag och dimma i London. Det är en och en half sak för mycket. Klockan är 10 och polisen har röjt undan judemarknaden i Whitechapel. Och medan kärrorna köras bort, ställa judarna under skrik och oväsen till en vild auktion, under hvilken det resterande lagret bortslumpas. Klädningstyger och struntsaker hvirfla i luften, uppkastade för att kunna beskådas af flera än dem som trängas kring kärrorna, och som i panik ge sig judarna i väg hem, så som judarna alltid försvunnit likt flyende och fördrifna. Fågel- och hundmarknaden i Bethnal

⁹ Hellström (1952), s 186.

Green är också slut och framför en ligger en hel lång dag, en söndag. Restaurangerna äro stängda till klockan 1 för att åter bommas klockan 3, utom för dem som kunna uppvisa en järnvägsbiljett hvilken attesterar att man rest minst 3 engelska mil, och alla gamla rödnästa alkoholister bevara med ängslig omsorg någonstans i sina heligaste gömmor en månader gammal returbiljett till Windsor. (24.1.1907)

Sett med det perspektiv vi har kan sättet att tala om judar sticka i ögon och öron. Men den livliga tavlan är ingen dålig upptakt på världsbetraktarens karriär. Och som var och en som arbetat med berättande texter vet kan en nybörjare vara klok just genom att han kan fungera som ombud för en läsare som vet ännu mindre. Det är ju just i den lyckade läsarpakten på det området som upptäckterna kan göras. Det är den som kommer nästan ny till en plats, till en ny värld som ser. Han måste förstås veta eller kunna ta reda på lite mera än sin läsare. Han måste veta vissa samband. Han måste inte minst veta vad saker heter. Men aptiten på verkligheter är en viktig tillgång. Att skriva en sak för första gången ger en uppfriskande känsla av att vara originell åtminstone inför sig själv.

Här finns en livlighet mitt i den skildrade tristessen. Det som dagtecknas i London den 20 januari 1907 kan väl rentav ha förberetts en smula på vägen dit.¹⁰ Här finns några fyrkantiga funderingar om engelsk nationalkaraktär, om kyrksamhet och annat som har något av kåseriets ethos:

Det har nästan blifvit till ett ordspråk att en god engelsman går i kyrkan minst två gånger hvarje söndag. Detta är nu osanning, liksom alla andra gamla ordspråk. Men äfven om han gjorde det, skulle man förstå och förlåta honom. En söndag i London är ej något nöje. En dag då de flesta bättre restaurangerna och alla teatrar och varietéer äro stängda måste slås ihjäl på något sätt.

Den som i efterhand så flott kunde avstå från att känna världen måste i skrivande stund låtsas allt annat. Han kan och han vågar. Han skriver sig också in i en tidning med kulturradikal hållning, och där man bara ett par år senare skulle se till att också avskaffa djävulen. Man tycker sig märka spåren av den lundensiske litteratur- och religionskritiker som Hellström i sin Stellan Petreus-serie skulle skildra som lektor Lunde när han tecknar modepredikanten H. J. Campbell:

En elegant herre, en apostlarnas dandy, en mycket god del af en hofpredikant, med ett skönt och lockigt hår, svarta ögonbryn och två stora barnaögon, som måste göra ett starkt intryck på äfven den mest förhårdade kokett. Och då han

¹⁰ I sin uppsats från 1932, "Tjugufem år i Dagens Nyheter", liksom "London—Paris-New York" omtryckt i förf:ns *Personligt. Minnesbilder och meningar*, Sthlm 1953, berättar Hellström om resan till London och om de första engelsmän han mötte.

dessutom är i besittning af en tungans rapphet och slagfärdighet, en pigsentimental svada och ett rent och naturenligt lefverne, afbildadt i tidningarna, där man kan se honom i alla möjliga situationer, från den då han håller sin äldsta dotter om halsen till den då han kärleksfullt betraktar ett af sina svin, är det ej förvånansvärdt det intresse med hvilket i synnerhet engelska damer omfatta hans sympatiska person. Ty engelskan är pigsentimental och fallen för landtidyller som ingen annan.

Trots eller tack vare att en och annan mening blir lång som en engelsk söndag är det en skildring med driv. Men man ska notera att Hellström inte böjer sig med det snarfunna och snarvunna. Han har det djupare intresse för livsåskådning som man ibland närmast förebrått romanförfattaren Hellström. Han försöker bestämma de troselement som han tycker sig finna i den nya tron.

Engelsk vardag

Det är en lyckad start. Och den följs också upp när skrivandet övergår från söndags- till vardagsarbete. I efterhand har Hellström haft en tendens att tona ner sin insats:

Det var flera omständigheter som kom mig till hjälp. För det första: den svenska utrikeskorrespondentens uppgift var vid den tiden en helt annan än den blev efter 1914. Han var befriad från att sända sin tidning dagliga telegrammeddelanden. De högaktuella politiska nyheterna ombesörjdes av de stora internationella telegrambyråerna. Det var bara i alldeles speciella fall som man fick i uppdrag att telegrafera in nyheter, som låg utanför byråernas intressesfär: möten i svenska föreningar, tillfällen då en svensk kommit i konflikt med engelska polismyndigheter och domstolar¹¹

Han underdriver snarast sin betydelse. Och det som framför allt överraskar är att han kan vara så färdig från början — inte minst med tanke på hur han säger sig ha kommit in på banan. Från början kom han in på sina speciella ämnesområden, engelsk politik och politiker, folket i val. Man kan som Rune Oxelqvist konstatera att det under Londonåren inte skedde någon egentlig utveckling.¹² Men då menar jag att man också ska tillägga det en positivare innebörd. Antingen kan man se Hellström som en journalistisk naturbegåvning eller en som genom sina trevande skönlitterära förstlingsverk tillägnat sig en avsevärd förmåga till verklighetsåtergivning och att det — precis som Beyron

¹¹ Hellström (1952), s 188.

¹² Rune Oxelqvist, "Gustaf Hellström, journalist. En studie i verklighetsunderlaget till arbetsättet bakom de tre sista delarna i Stellan-Petreus-serien", otryckt lic.-avhandling, Litteraturvetenskapliga institutionen i Lund, 1973, s 20.

Carlsson hade sett — bara behövdes en ny och mer påträngande verklighet för att det skulle komma till utveckling.

Omstridd från början

Likaväl som Hellström gick direkt ut i verkligheten finns det för oss god anledning att gå direkt till hans verklighetsbilder för att skaffa sig en bild över det han utträttade. Man tar inte miste på hans engagemang. Han menade sig ha kommit vid en lycklig tidpunkt. Här fann han hungerparader och rösträttsstrider. "Man vadade ständigt upp till knäna i sensationer eller nyheter. Det var en *embarras de richesse* på stoff i vilken man lärde sig känna sin egen okunnighet och oförmåga att något så när behärska materialet. Men trots detta var det en härlig tid att leva i."¹³

Så heter det ju i den sena återblicken. Det låter nästan för bra för att vara sant. Och frågan är då om det är sant.

Hellström har förblivit omstridd. Det var något som följde honom under en god del av hans gärning. Inte ens efter det sena genombrottet gick han fri från kritik. Det har varit svårt att komma överens om både om hans livsverk placeras honom bland de största 1900-talsdiktarna och om hur stora delar i ett rätt ojämnt livsverk som då ska inkluderas. Oenigheten kan vara ett mått på vitalitet, men det är ändå anmärkningsvärt hur olika proportionerna ofta blir.

Också journalistiken är indragen i diskussionen.

Allt var inte frid och fröjd. Det fanns problem som dök upp redan under åren i London, och det fanns också delade meningar om insatsen nästan från början. Och det finns också delade meningar om historieskrivningen.

Utrikeskorrespondensen var, som vi sett, en traditionsrik genre.

Men då som nu varierade villkoren för utlandskorrespondenterna och till att börja med kan väl rentav beteckningen korrespondent i betydelse av en fast knuten skribent med tidningens hela uppbackning diskuteras. Kanske ligger det närmare till hands att uppfatta Hellström som *stringer*, en frilans med kontrakt, även om denna engelska beteckning då ännu inte lånats in i svenskan. Beyron Carlssons positiva intresse avlöstes av redaktionssekreteraren Oscar Hembergs tuffa förhandling. Det slutade med att han fick ett erbjudande om 15 öre per publicerad rad i tidningen — och inga kostnader betalda.¹⁴ Först genom en överenskommelse 1910 försköts villkoren så tillvida att han fick en fast del — 100 kr per månad — utöver betalningen per rad. Det ska också uppfattas så att han därmed knöts fastare till tidningen. Genom sin flit lyckades han dock 1908

¹³ Hellström (1952), s 188.

¹⁴ Hellström (1952), s 187.

skriva ihop drygt 3 000 kr, och det ligger snarast något över den minimilön på 2 400 som det ganska nybildade Journalistförbundet krävde för sina medlemmar.¹⁵ Men då får man naturligtvis räkna med att kostnaderna för att uppehålla sig i London var avsevärt högre än i hemlandet. Rent allmänt lyckades Hellström — men som sagt till stor del genom sin flit — skapa sig en dräglig försörjning. Men någon stjärnstatus handlade det inte om.

I kamp om förnyelsen

Dagens Nyheter hade, något som ofta glöms bort i efterhandsperspektiv, startats som en utpräglad folklig tidning. De korta artiklarna och det billiga priset gav fart åt tidningen. Ett kvartssekel senare fick den konkurrens av *Stockholms-Tidningen* som gick ännu längre i folklighet och koncentration. Under 1890-talet erövrade *Stockholms-Tidningen* upplagehegemonin och skulle behålla den i nästan ett halvsekel. Från 1897 relanserades *Svenska Dagbladet* under den från DN rekryterade Carl Gustaf Tengwall. Det innebar att den tidning som Hellström rekryterades till hamnade i ett tvåfrontsslag. Det fanns delade meningar inom tidningen om man skulle genomföra en journalistisk förnyelse eller utveckla den publicistiska och opinionsdrivande linjen. Otto von Zweigbergk stod för den senare. Men det blev Hemberg som tillsammans med Karlgren gick segrande ur den interna striden och — det måste också sägas — som också vann den yttre.

Hellström sa sig inte ha skolat sig in i denna hastigt moderniserade journalistik. Jag tror att han även på den punkten underdriver sin bekantskap för att ge mer effekt åt sin insats. Under alla omständigheter kom han att kastas in i ett av de viktigaste skiftena ifråga om skrivandets ideal som den svenska pressen genomgått.

Den journalistiska förnyelsen innebar en satsning på en förnyelse av redigering och disposition av artiklarna. Det övergripande idealet innebar en satsning på strikt nyhetsförmedling och korta artiklar.

Anton Karlgren är den som mer än någon annan kommit att förknippas med denna modernisering. Hemberg var möjligen den mer drivande, och han var i varje fall tidigare på plats. Karlgren, del av en bekant brödratrio från Jönköping, blev slavist i Uppsala och efter sin karriär på *Dagens Nyheter* återvände han till forskningen och blev professor i Köpenhamn. Och det var i samband med det uppbrottet som han skrev sin mycket bekanta skrift *Journalistik i Dagens Nyheter* (1922), från början avsedd bara som en intern handledning men utgiven som den är i flera tryckningar, senast 1989, har den

¹⁵ Oxelqvist (1973), s 67 e.

kommit att kodifiera den moderna journalistiken eller, som det ibland heter med en mer nedlåtande term, journalismen.

Av de två förnyarna på *DN* var det från början Oscar Hemberg som Hellström kom i kontakt med. Den minnesbild han ger långt i efterhand är översiktlig och anekdotiserad, ja, kanske rentav medvetet glättad. Han uttalar sig också på ett sätt som om han inte nåtts av signaler från hemmaredaktionen. Och där mindes han dåligt eller förträngde vad som skedde. Hemmaredaktionen kom redan från början med klagomål och tips. Hemberg tyckte att han skrev för långt och att han inte var tillräckligt engagerad av dagens händelser.¹⁶ "Jag vet sannerligen ej hvad jag skall göra", skriver Hellström i brev på hösten 1907. "Jag har ingen att vända mig till i Sverige, ingen vet hur jag funderar. Jag har skrivit till *DN* och lofvat bot och bättring, att intervjua och bli murvel, endast för att hålla lifvet uppe."

Den djupa desperationen var nog tillfällig. Kanske var det så att den lite kantiga självständighet som hörde till hans företräden låg honom i fatet. Sannolikt var han inte riktigt van vid den bryskare journalistiska jargongen. Förläggare har ofta en vänligare ton när de umgås med sina författare, och inte för inte blev det ju också så att Hellström tog hjälp av kontakter i den världen för att lösa konflikter med tidningsledningen.

Men allt talar också för att Hellström och tidningen efter hand fann varandra. För oss som lite flott kan se det i efterhandsperspektiv ligger det nära till hands att se det som en nyttig inskolning i verkligheten. För de inblandade var det lite mer komplicerat. Diktaren som gick ut i verkligheten och som delvis övergav dikten för journalistiken kände att det offret var stort nog. Hur lite förberedd han än var för sin nya syssla, tog han för givet att han kunde fylla den. Han hade också många trumf på hand. När han själv talar om att han hamnade i en tacksam tid av dramatiska händelser, ska det främst översättas till att han anmärkningsvärt snabbt fick blicken öppnad för sin omvärld. Han tvingades på ett hårdhänt men lyckligt sätt att intressera sig för allt det som låg utanför det egna jaget. Och han hade att ösa ur, inte bara i form av dramatiska händelser utan också i form av massor av publikationer och publikationer som var betydligt mer avancerade än de som också förnyarna på *DN* skapade.

Hemmaredaktionen strävade åtminstone från början efter att försöka styra sin utrikeskorrespondent. De ville att han i högre grad skulle underordna sig en svensk nyhetsvärdering och skriva snabbare och kortare — trots att han hade betalt per rad. Och där spelade det in att *Dagens Nyheter* inte hade någon

¹⁶ I brev från Hellström till Algot Ruhe 23.9.1907 återges Hembergs synpunkter tämligen detaljerat.

tradition som utrikesintresserad eller som de långa artiklarnas blad och det förstärktes av förnyelsen.

Men även om det gnisslade så skedde en gradvis anpassning. Hellströms artiklar skapade säkert en positiv uppmärksamhet. I samband med de olympiska spelen i London 1908 borde man också ha blivit klar över vad som var hans viktiga företräden som journalist. Då fick han vid sin sida en man som refererade själva tävlingarna och han kunde själv koncentrera sig på att ge ramen för det hela.

Han var anmärkningsvärt öppen för det nya. Och vi som själva sprungit marathon stannar upp lite speciellt inför hans skildring av Dorando, italienaren som var så nära, så nära att vinna vid det som gällde som det viktigaste loppet vid spelen i London. Hellström var där:

det är en ohygglig syn. Han ser ut som en dammig och dödsörd häst, hans ögonlock äro slutna och munnen vidöppen. Han är nu endast en fem, sex meter från mållinjen då hurraropen borta vid Marathonporten skalla på nytt. Andra man har kommit, nu gäller det det yttersta. Dorando knuffas bakifrån in de fem metrarna, hålles under armarna till dess han sprängt mållinjen och sjunker som död till marken. Hufvudet har äfven i liggande ställning fallit åt sidan och hela denna rund kring honom har gjort ett af de pinsammaste intryck jag någonsin bevittnat. Det låg öfver det hela ingenting mindre än ett djurplågeri mot människor.
(28.7.1908)

Sportjournalistiken var ännu mycket outvecklad. "Bilder från Marathonloppet. Olympiska spelens stora dag" måste gälla som en pionjärinsats. Den har ett avgörande drag av mänsklighet. Och engagemanget skulle några veckor senare också ta sig uttryck i en tvivlande efterhandskommentar: "Mot sportens öfverdrifter. En reaktion i anmarsch inom England, sportens förlofvade land" (18.8. 1908).

Hellström hörde till dem som strax tog sig an också denna nya verklighet — det är ju det som ger sportjournalistiken ett allmännare intresse. Och dessutom får han gälla som pionjär också för en sort som efter hand har odlats av stora reportrar på tidningen som Barbro Alving, Jan Olof Olsson och Torsten Ehrenmark.

Tre stationer

Av de tre stationeringsorterna betydde London mest för Hellströms utveckling. Det var där han fann sin väg. Men det var fortfarande inte så att han fick entydig uppmuntran från Stockholm. Det gick därefter att han övervägde att sluta. 1910 hade tidningen börjat göra ett nummer av honom i sina prenumerationsan-

målningar, men samma år kom korrespondenten och hans tidning fram till att han borde byta stationeringsort för att få en nytändning.

Paris blev basen för hans viktigaste insats, om man mäter det efter det inflytande han fick över den svenska allmänheten. Där skulle han sedan stanna fram till överflyttningen till New York i februari 1918. Det innebar att han också kom att täcka in merparten av första världskriget, och det är ingen tvekan om att hans välöversvägda artiklar kom att spela en viktig roll för att ge det franska perspektivet på kriget. Artiklarna fick breda ut sig med något av den rätt han skaffat sig. De återgavs ju också delvis i bokform.

Men han var fortfarande ifrågasatt i högre grad än vad man skulle vänta sig. Och det var väl inte helt orimligt att tidningen ville ha sin Paris-korrespondent placerad i Paris och inte sju mil utanför stan i Senlis. Men det var inte lika lätt att som ifråga om sportbevakningen i London acceptera att tidningen 1915 satsade på ytterligare en man för den mer löpande bevakningen per telegram. Och det gjordes inte lättare av att det till råga på allt var en så drivande person som Johannes Wickman, en av de viktiga så småningom när det gällde att på 1930- och 1940-talet hålla tidningen fri från all böjlighet inför den tyska övermakten.

New York hann Gustaf Hellström aldrig i samma mån göra till sin egen bas — även om hans hustru var från landet. Det viktiga där bestod i att han ytterligare lade världen för sig.

I fråga satt

Med tanke på den insats Hellström gjorde som journalist är det märkligt att det kommit att råda så delade meningar om hans insats. Hans kritiker framför andra var just den man som 1910 avlöst hans upptäckare Beyron Carlsson i *Dagens Nyheter*s ledning, Anton Karlgren. Och hans bedömning fick ett så mycket större genomslag, eftersom den avgavs fyrtio år efteråt och därmed kom att framstå som något av ett slutbetyg för en man som i decennier ägnat sig åt tidningen. Utdelat som det var bara något år före Hellströms död kändes det särskilt drabbande:

Som fast korrespondent hade *Dagens Nyheter* under en följd av år endast Gustaf Hellström som i tur och ordning avverkade först London, sedan Paris och slutligen New York. Den tidningskorrespondent i den stora internationella stilen som man möter i hans böcker, en världsreporter som av sin tidning slungas till olika punkter av jordklotet där hans journalistiska ingripande behövs, var han själv alls inte, han var egentligen inte journalist alls — hans med månadslånga mellanrum uppdykande brev i olika ämnen var välformade och läsbara men alls inte av det slag man kunnat önska av en i världscentra placerad journalistisk

observatör. Något förstasidesmaterial var breven inte; jag kan inte minnas att något enda av dem placerades eller var värt att placeras på första sidan.¹⁷

Det är en orättvis betraktelse, så orättvis att man måste ge perspektiv åt den.

Karlgrens framställning är tillkommen för ett annat sammanhang och siktar i första hand in sig på den förstasidesreform som han var med om att genomföra med en spektakulär start under storstrejkssommaren 1909. Ännu långt i efterhand är han i anmärkningsvärd grad präglad av redigerarens hunger efter gångbart förstasidesmaterial. Var och en som satt sin fot på en tidningsredaktion vet hur jargongen brukar löpa runt. Nattredaktören med makt att avgöra vad som först ska möta läsaren på frukostbordet tar nästan alltid på sig rollen att jämra sig över hur lite som redaktionen försett honom med. Och rimligt nog var detta än mer utpräglat i en situation där nyheterna skulle presenteras på ett nytt sätt — det är den kanske största omställningen någonsin i svensk journalistik. Som var och en kan konstatera är Anton Karlgren mycket sträng ännu när han 1922 lämnar sin tidning. Rubriksättandet, det som han och hans närmaste svarade för, har hunnit moderniseras på ett decennium, men dispositionen av artiklarna har inte alls hunnit med i utvecklingen.

För förstasidesreformen var ingen till lags. Det är inte bara Hellström som råkar illa ut. Det är som om man sitter på *DN* med en ny form och världen i övrigt inte har förstånd om att bete sig så att det går att fylla den. Som ett mått på den aktuella irritationen är det begripligt och går ständigt igen. Vad man däremot kan förvåna sig över är att mannen som gjorde mer för att förvandla det svenska skrivsättet — och då menar jag alltså inte bara det journalistiska skrivsättet — under 1900-talet lever kvar i de stämningarna också så långt efteråt.

Den rationella förklaring man kan söka är att Karlgren och Hellström utvecklades åt olika håll och därmed också ville utveckla sin tidning åt olika håll. Hellström tyckte med goda skäl att han genom att närma sig verkligheten och genom att göra sig mödan att sätta sig in i nya världar utvecklade sig till journalist. Han ville därmed göra anspråk på att utveckla den tidning som länge varit dålig på utrikesbevakning och där de korta artiklarnas hegemoni kunde åberopa sig på grundarens ord. I Londons tidningsvärld var motsättningarna mellan kvalitets- och populärtidningar mycket större. Och det valet var lätt. Den utredande skribenten måste orientera sig mot *Times*-linjen och han kunde lite i onödan ängslas för att reformatörerna på hemmaplan skulle utvecklas åt samma håll som *Daily Mail*.

¹⁷ Anton Karlgren, "Kring en sida i Dagens Nyheter", i *Ljungquist . 1*, (1952), s 221 f.

Men det finns flera förklaringar till Karlgrens stränga bedömning. Där fanns också en rivalitet. Karlgren var i huvudsak en företrädare för den nya och viktiga sorten som kallas tidningsmakare. Han såg till att skapa ett nytt format för skrivandet. Han skrev om eller lät skriva om vad reportrarna kom med till redaktionen. Han satte eller lät sätta rubriker på de resulterande artiklarna. Och som många av sin sort ägnade han sig i långt högre grad åt att stryka än att skriva text.

Men från början var han ändå skribent, och han var det dessutom i samma kategori som Hellström. Med början 1906 skrev Karlgren korrespondenser och blev 1909—10 korrespondent med Ryssland som bas. Och det är livliga och delvis upprörande händelser som denne slaviske specialist kan förmedla till sin tidning. Det har rimligen påverkat hans bedömning av den i varje fall från början mindre specialiserade Londonkorrespondenten.

Det andra irritationsmomentet finns i Hellströms skönlitterära användning av sina journalistiska erfarenheter. Någon "tidningskorrespondent i den stora internationella stilen som man möter i hans böcker" var skribenten i *DN* minst av allt, vill hans motpart och konkurrent en gång för alla ha sagt. Det som tillagts Stellan Petreus gäller, menar Karlgren, inte alls om Hellström.

Jolos försvar

Gustaf Hellström uppträdde själv till försvar för sin insats. Det var också andra som ryckte ut. Centrala personligheter i *Dagens Nyheter*s historia som Ivar Ljungquist och Leif Kihlberg, vilka också tagit del i skrivandet av tidningens historia, gav en mer avvägd framställning än Karlgren. Men den som mer än någon annan ryckte ut för att korrigera Karlgren var Jan Olof Olsson alias Jolo alias Ruter Tweed.

Jolo kom till *Dagens Nyheter* som 25-åring 1945. Han kom därmed själv att uppleva Gustaf Hellström, låt vara inte som korrespondent utan snarare som kulturskribent. Men han har, som framgår av hans omfångsrika studie i *BLM* året efter Hellströms bortgång, själv kunnat höra honom berätta om sin bana. Han har i högre grad än de flesta gått tillbaka till läggen. Och i åtskilligt har han naturligtvis också trätt i Hellströms fotspår. Båda har en angloman inriktning och kunde också i klädsel påminna om varandra.

Och i någon mening har efterföljaren en lätt match när det gäller att korrigera Karlgren. Han fritar honom från att ha varit alltför litterär. Han var, menar den så mångsidige Jolo, allround-journalist. Han skrev politik och sport och brott. Han mötte massan. Han skrev om scouter och flyg. Han hade en särskild känsla för valkampanjerna. Han lärde känna de stora arbetarledarna.

Han hade tidigt blick för Churchill. Det är ingen tvekan om att Englandskännaren Ruter Tweed ger högsta betyg just åt Englandsteckningen: det är ett högt betyg i sig. "När han flyttar över till Paris är han från början världsman och närmast en aning missräknad på att stan är så liten."¹⁸ "När Hellström 1918 kom till New York märktes inte denna förhållning av storstaden".¹⁹ Och själv mån om sina engelska kostymer försvarar Jan Olof Olsson också företrädarens klädsel och klädkåserier. Det leder också till att han lyfter fram hans försvar för sitt ursprung. Han förblev Kristianstadsbo. "Det spelade ingen roll, försäkrade Hellström, att han sydde hos Morriss på 28 A Sackville Street eller låg i pyjamas i stället för nattskjorta. Den sista svepningen skulle beställas i Kristianstad."²⁰

Jolo gör sin föregångare till reporter. Han pekar på att det finns mycket som finns kvar i tidningsläggen att upptäcka. Det leder också till att han noterar att Hellström själv ibland misskännt sin egen journalistik: det journalistiska utgångsmaterialet är friskare än vad det blev i bokform som *Förenta Staterna och världsfreden*. Det bästa som kom ut av USA-vistelsen är *Ett rekommendationsbrev* (1920), och när andra nedvärderat den som varande mer av reportage än roman, är det inget som biter på reportern som skriver om reportern och som ytterst är ute efter att skapa sig en svensk förebild av internationellt snitt. Det är det som med eftertryck summeras i slutrepliken till den av förstasidorna fixerade Karlgren: "Dessutom ska det stå något värdefullt inne i tidningen också. Gustaf Hellströms medarbetarskap i *Dagens Nyheter* hör — var det än råkade brytas in om nätterna — till det största i den svenska journalistiken."²¹

Och slutsumman?

Jan Olof Olsson har mera rätt än Anton Karlgren om Gustaf Hellström. Men alla tre hör hemma i den svenska presshistorien — även om man ska vakta sig mot att låta den enbart handla om *Dagens Nyheter*.

Men när man nalkas en summering blir man naturligtvis varse vilken avgörande roll som värderingarna allmänt sett spelar för att utmäta proportionerna på hans verk. Genom att Hellström var både diktare och journalist kommer hans insats att präglas av både tidspräglade och mer allmänna bedömningar av genrer som roman och reportage. Hellström har gjort bådadera, och

¹⁸ Jan Olof Olsson, "Gustaf Hellström, reporter", *BLM*, 1954, s 627. (Omtryckt i Gustaf Hellström-Sällskapets medlemsblad nr 1/2002.)

¹⁹ Olsson (1954), s 626.

²⁰ Olsson (1954), s 627 f.

²¹ Olsson (1954), s 624.

den allmänna meningen är självfallet att reportaget har den kortare omsättnings-tiden. Det är en färskvara. Det måste därmed också få sin uppskattning innan tidningen har kastats eller — i sällsynta fall — som omtrycket i bokform finns kvar i handeln. Det är säkert en uppfattning som i sig tål att diskuteras och att diskuteras inte minst vid en jämförelse med romanen. Båda är eller ska rentav vara präglade av sin tid. Det gäller, som vi vet, i hög grad om åtskilliga av Hellströms romaner. De är som alla diktverk präglade av sin egen tid, men de vill också på ett mera medvetet sätt vara uttryck för sin tid. Det har inte passat alla. Det har för en del gällt som alltför tidspräglad och tillfälligt och hellströmskt.

Och det ställs naturligtvis särskilt på sin spets just därför att Gustaf Hellström inte bara skriver romaner och reportage utan också låter reportagen flyta in i romanerna. Det ställer till det för somliga. Det ställer på sin spets viktiga principiella problem vad gäller det möjliga eller omöjliga i att hålla genrer rena från varandra.

Tyckandet har varit utbrett. Men den som läser romanerna och inte minst romansviten om Stellan Petreus svävar naturligtvis många gånger i ovisshet om inte bara hur tätt inpå människan Gustaf Hellström vi kommer utan också hur tätt inpå journalisten Gustaf Hellström vi kommer. Det senare är något lättare att göra reda för. Och det finns till och med en otryckt licentiatavhandling där forskaren har gjort sig mödan (och lite styrts av det rådande paradigmet) att räkna på hur mycket som romanförfattaren har lånat av journalisten. Som störst tycks det vara i *Den gången*. Där handlar det om 15 %.²²

Man kan dra olika slutsatser. Någon skulle frestas komma in i funderingar om att Gustaf Hellström därmed inte fullt ut är diktare. Också det är en befängd slutsats. Den viktiga slutsatsen är att dikt och journalistik båda är viktiga när det gäller att svara för detta svåra som är mimesis, en återgivning av en verklighet som är så hopplöst svår och så hoppfullt lockande att fånga. Gustaf Hellström hörde till dem som överskred gränserna, gränser mellan länder och folk, gränser mellan gammalt och nytt och — det är inte minst viktigt — gränser mellan olika genrer. Därför är Gustaf Hellströms journalistik en viktig del av hans författarskap, en viktig del av hans tid.

Föredrag, hållet vid Gustaf Hellström-Sällskapetets årsmöte den 23 mars 2002.

²² Oxelqvist (1973), s 108.

Gustaf Hellström-Sällskapet är ett ideologiskt fristående sällskap, som verkar för att lyfta fram Gustaf Hellströms litterära författarskap och journalistik. Sällskapet har sitt säte i Kristianstad.

Adress: c/o Stadsbiblioteket, Föreningsgatan 4, 291 32 Kristianstad.

Styrelse: Sverker Oredsson, ordförande, Eva Ström, vice ordförande, Anna Soutine, kassör, Göran Ågren, sekreterare, Lennart Leopold, ledamot, Ingemar Ottosson, ledamot, Christian Bondeson, suppleant, Mona Haglund, suppleant. Adjungerade: Anders Bojs, Hans Holmberg.

Medlemsblad: Lennart Leopold och Göran Ågren, redaktörer.

Medlemsavgift: 100 kronor för enskild medlem, 150 kronor för familj och 1000 kronor för juridisk person. Engångsavgift för ständigt medlemskap är 2000 kronor (gäller ej juridisk person). Postgiro 14 61 65-6, Bankgiro 5584-8147